

□ Işıl AYDIN ÖZKAN

HACETTEPE
ÜNİVERSİTESİ

Daha ileriye... En İyisine...

“KUZEY ve GÜNEYDOĞU SİBİRYA TÜRKLERİNİN DİL DURUMU”

(Yayın Tanıtma)

LANGUAGE STATUS OF NORTHERN AND SOUTHEASTERN

SIBERIAN TURKS

(Book Review)

KİLLİ YILMAZ, Gülsüm (2010). Kuzey ve Güneydoğu Sibiry Türklerinin Dil Durumu. Ankara: Köksav, Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Serisi: 21, 260 s. (ISBN 978-975-7430-39-1)

Dil, ulus olmanın en önemli şartlarından biridir. Belli bir dili konuşan bir toplum o dili araç olarak kullanarak geçmişini sonraki kuşaklara aktarır ve geleceğini de dil vasıtasıyla biçimlendirir.

Ferguson tarafından “belli bir zamanda ve belli bir yerde dilin kullanımının görünümünün tümü” (Killi 2010: 2) olarak nitelendirilen dil durumu, toplulukların içinde yaşadıkları coğrafi bölgenin, bölgedeki siyasi ve ekonomik yapının yanı sıra kültürün de bir yansımasıdır. Dil durumu, aynı zamanda dilin konuşur sayısı, konuşurların profilleriyle, konuşurların dili hangi işlevlerle kullandıklarıyla, konuşurlara uygulanan dil politikaları ve dil hayatıyla de doğrudan ilişkilidir. Eğer bir dilin konuşuru kalmazsa o dil hayatini kaybeder, zamanla dili konuşan toplumun bireyleri de toplum olma bilincini yitirir. Toplumun kültürü de yavaş yavaş unutulmaya ve yok olmaya yüz tutar. Bu nedenle toplumların varlıklarını sürdürebilmeleri için dillerinin hayatini koruyor olması gerekir. Dil durumlarıyla ilgili çalışmalar ve değerlendirmeler, durumu tespit etme ve dilin hayatini sürdürmesini sağlayacak çözümler üretme bağlamında oldukça önemlidir.

Sibiry’da “az nüfuslu yerli Kuzey halkları” olarak nitelendirilen Türk topluluklarının çoğu yerleşim, nüfus ve eğitim-öğretim alanında, önce Çarlık Rusyası, sonra Sovyetler Birliği döneminde ve günümüzde, Rusya’nın uyguladığı dil politikaları nedeniyle ana dili kaybindan, dil değiştirmeye ve dil ölümüne kadar uzanan çeşitli süreçlerden geçmişlerdir. Bu toplulukların dilleri ve kültürleriyle ilgili çalışmalar özellikle Sovyetler Birliği döneminde sınırlı kalmıştır.

Bunun en önemli sebebi Sovyetler Birliği'nin dışı kapalı ve baskıcı bir siyasi yapı sergilemesidir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla, 90'lı yıllardan itibaren, Türkiye'de konuyla ilgili yapılan çalışmalarda kayda değer bir artış görülmüştür. Buna rağmen bölgeye giden ve Sibiry'a'daki Türk kökenli halkların konuştuğu diller üzerine çalışan, bu dillerin ağızlarının konuşulduğu köy ve kasabalardan derleme yapan ve bu halkların kültürlerini araştıran sınırlı sayıda Türk araştırmacı vardır. Bunlardan biri de Gülsüm Killi'dir. Yüksek lisans tezini Kuzeydoğu Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Ses Bilgisi, doktora tezini ise Hakas Türkçesinin Ağızları üzerine hazırlayan Killi, aşağıda tanıtacağımız Kuzey ve Güneydoğu Sibiry'a Türklerinin Dil Durumu adlı çalışmasında Kuzey ve Güneydoğu Sibiry'a'da var olan Türk dillerini konuşan toplulukların içinde buldukları durumu, bölgede Rusya tarafından sürdürülen dil politikalarını, söz konusu dillerin yasal statülerini; coğrafya, etnik yapı, nüfus dağılımı, dil ilişkileri, yazı geleneği, konuşur sayısı ve profili, konuşanların ana dillerine karşı tutumu gibi bu dillerin yaşama ve ölme durumunu etkileyen değişkeler bağlamında betimlemiş ve Çarlık Rusyası'ndan bugüne bu dilleri konuşan halklara uygulanan nüfus, yerleşim, eğitim ve öğretim politikalarının günümüze etkilerini değerlendirmiştir.

Çalışma Kuzey ve Güneydoğu Sibiry'a Türklerinin Dil Durumuna Giriş, Sibiry'a'ya Genel Bir Bakış, Çarlık, SSCB ve Rusya Federasyonu Dil Politikaları Bağlamında Sibiry'a Türkleri, Sibiry'a Türklerinin Dillerinin Hukuki Konumu ve Kuzey ve Güneydoğu Sibiry'a Türklerinin Dil Durumu olmak üzere beş ana bölümden oluşmaktadır.

Kitabın ilk bölümünde Killi, dil durumunu belirleyen süreçlerin daha iyi anlaşılması için dil durumu, endoglossia ve eksoglossia, standart dil, yazı dili, bildirişim, dilin işlevselliği, dillerin işlevsel tipleri, çok dillilik, yarı dillilik, diglossia gibi kavramları açıklamış ve geniş bir biçimde ele almıştır. Bu kavramlar ışığında ulus-dil ilişkisi ve dil politikaları, dil planlaması, dil yasaları ve dil hayatı gibi konulardan bahsetmiş, bu konular ilgili tanımlara yer vermiş ve çeşitli değerlendirmeler yapmıştır.

İkinci bölümde Çarlık Rusyası'ndan günümüze Sibiry'a'nın durumunu anlatan yazar, bölgede varlığını sürdüren halklar ve dilleri hakkında bilgiler vermiş, bu halkların etnodemografik durumları hakkındaki verileri paylaşmıştır. Killi'nin verilerine göre Sibiry'a'da varlığını sürdüren 40'tan fazla dil ve diyalekt vardır. Bunların adları ve konuşur sayılarına göre dağılımı da bu bölümde verilmiştir. Yazar, "bu dillerin çoğunun bugün sosyal işlevlerinin daraldığını ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu" vurgulamıştır (Killi 2010: 82). Bu dil ve diyaleklerden Türk Dilleri ailesi içerisinde yer alanlar Altay, Batı Sibiry'a Tatar, Çalkandu, Çulım, Dolgan, Hakas, Kumandı, Saha, Şor, Teleüt, Tofa, Tuba, Tuva ve Tuva-Tocu olmak üzere on dört tanedir (Killi 2010: 75-76). Daha sonra bahsi geçen Sibiry'a Türk topluluklarının Rusya Federasyonundaki idari yapılanma içinde durumunu ortaya koymuştur. Bölümün sonunda ise bu Türklerin dil durumunun genel özelliklerine yer vermiştir. Üçüncü bölümde Sibiry'a Türklerine uygulanan dil politikalarını, Sovyetler Birliği öncesi, Sovyetler Birliği Dönemi, Sovyet Sonrası olarak dönemler halinde ele almıştır.

Dördüncü bölümde Sibiry'a Türklerinin konuştuğu dillerin hukuki konumunu belirleyen federal yasalar, Sibiry'a Türk Cumhuriyetlerinde dillerin konumunu belirleyen yasalar ve Rusya Federasyonunun az nüfuslu halklara yönelik hukuki düzenlemelerin Sibiry'a Türklerinin dillerine etkilerini ele almıştır.

Son bölümde ise Kuzey ve Güneydoğu Sibirya'da varlığını sürdüren halklardan Sahalar, Dolganlar, Tuvalar, Tuva-Tocular, Tofalar, Soyotlar ve Hakasların dilleri etnodemografik durum, yazı ve yazı dili geleneği, ağız sistemi, konuşur sayısı, dile karşı durum ve dilin işlevleri bağlamında ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Kitabın sonunda kaynakça ve dizin bulunmaktadır.

Killi'nin çalışmasının Sibirya Türklerinin dillerini çalışan ve araştıran çalışmacıların yanı sıra dil politikaları, çok dillilik, dilin tehlikede olma olgusu, dil ölümü, toplumsal dilbilim gibi konulara ilgi duyan okurlar için de yol gösterici bir kaynak olacağı görüşüdeyiz.

